



Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.



Sürdürülebilir bir **gelecek için** *Hatay değişiyor*

İKLİME BAğLI GÖÇ
VE
İKLİM GÖÇÜNE MARUZ KALANLARIN HAKLARI



İşTIRAKÇILERİMİZ



İKLİME BAĞLI GÖÇ
VE
İKLİM GÖÇÜNE MARUZ
KALANLARIN HAKLARI

ÖNSÖZ

Göç, iklim değışikliği ve çevre birbiriyle ilişkilidir. Çevresel bozulma ve felaketler göçe neden olabildiği gibi, insanların hareketi de çevre ekosistemler üzerinde önemli etkiler yaratabilir. İklim değışikliğiyle ilgili olarak kamuoyunun bilinçlendirilmesi ve iklim değışikliğinden kaynaklanan risklerin ulusal Strateji doğrultusunda oluşturulmasına yönelik olmak üzere AB. “Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Hatay Değişiyor” Projesi kapsamında aşağıda yer alan Rapor hazırlanmış bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

- İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN YARATTIĞI RİSKLER
- SINIR ÖTESİ (TRANSNATIONAL) ÇEVRE SORUNLARI
- GÖÇ VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİ
- İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNUN YARATTIĞI ÇEVRE MÜLTECİLERİ KAVRAMI
- ÇEVRE MÜLTECİLERİNİN HAKLARI
- ÇEVRE HAKKI
- ÇEVRESEL GÜVENLİK HAKKI
- SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEK HAKKI

SONUÇ

GİRİŞ

İlk zamanlarda açlık, savaş, kıtlık ve iklim koşulları gibi zorunlu nedenlerden kaynaklanan göç, günümüzde kültürel, siyasi, iktisadi, dini, eğitim, sanayileşme, gereksinim vb. isteğe bağlı nedenlere bırakmıştır.¹ Göçün, dünyadaki tüm toplumları etkileyen ve insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen, son dönemlerde dünyada ve bölgelerde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak göçün hızını arttırdığı görülmektedir. Zira ortada bulunulan yeri terk etme zorunluluğuna yol açan bir neden olmasa dahi insanların daha iyi koşullarda yaşamak istemesine bağlı olarak ülkeler arası ekonomik farklılıklarının artması da göç olgusunu artırmaktadır. Küreselleşen dünya ile birlikte sermayenin hızlı dolaşımı ve ekonomik etkileşim göç kavramının gelişimini hızlandırmaktadır. Çevresel bozulma ve felaketler göçe neden olabildiği gibi, insanların hareketi de çevre ekosistemler üzerinde önemli etkiler yaratabilir.

¹ Akıncı B., Nergiz A., ve Gedik E., (2015), “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, c. 1, Sayı: 2, Temmuz-Aralık 2015, s. 60-61

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN YARATTIĞI RİSKLER

Günümüzde su kirliliği, erozyon gibi yerel ölçekli çevre sorunları ozon tabakasının incilmesi, enerji güvenliği, küresel ısınma, kuzey-güney ayrımı ve ormansızlaşma gibi bölgesel ve küresel boyutlu çevre sorunlarından sıkça bahsedilmektedir. Bu sorunların küresel boyutlarının yanında iklim değişikliği ve yarattığı riskler artık sınır ötesi çevre sorunları kavramını gündeme getirmiştir.

SINIR ÖTESİ (TRANSNATİONAL) ÇEVRE SORUNLARI

Sınır ötesi çevre sorunlarının ve çevre zararlarının tanımı, OECD tarafından 1973 yılında yapılmıştır. Bu tanıma göre, bir ülke sınırları içinde ortaya çıkan emisyonların başka bir ülkeye doğal yollarla taşınmasıdır.²

Sınır ötesi (transnational) çevre sorunları, iki ya da daha çok devletin çevre sorunlarının iç içe geçmesini ifade etmekte ve bundan dolayı çevre sorunlarının yarattığı zararların diğer ülkelere ulaşması ve diğer devletlere de zarar vermesi olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda zararlı olarak tanımlanan emisyonların hava, su ve toprak gibi çevre araçlarıyla bir devlet sınırlarından diğerine ya da diğerlerine ulaşması ve onlara da zarar veren boyutlarda taşınmış olmasıdır. Bu taşıma tek yönlü veya karşılıklı şekilde kendini göstermektedir. Örneğin; Fırat ve Dicle nehirlerinde yaratılan kirliliğin taşınması tek yönlü sınır ötesi kirlilik olarak nitelendirilebilir.

Karşılıklı kirliliğe ise, Akdeniz ve Baltık Denizi örnek gösterilmektedir. Bu denizlerin atıkları yok etme güçleri giderek azalmakta ve ilgili ülkeler için hep daha çok sorun kaynağı olmaktadır.

Esasen sınır ötesi çevre sorunları açısından en önemli sorun zararın kaynağının belirlenmesi ve zararın kimin tarafından verildiğinin kanıtlanmasıdır. Bu açıdan en belirgin kirlilik örneği yani zararın kaynağının belirlenmesinin ve kanıtlanmasının en zor olduğu kirlilik örneği sınır ötesi hava kirliliğidir. Asit yağmurları gibi ekolojik

²KARASU Mithat Arman, “**Suriye’deki İç Savaşın Çevresel Etkileri**”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, Temmuz 2017, s.70

sınır ötesini aşan ve devletleri ekolojik açıdan birleştiren bir sorunla karşılaşmaktadır.

Bu durum sınır ötesi çevre kirliliğinin varlığını artırması ulusal devlet kavramını tartışmaya açmaktadır. Zira, sorun bir devletin sorunu olmaktan çıkmış ve devletler arası, uluslar arası bir sorun haline gelmiş bulunmaktadır. Sorun, artık küresel boyut kazanmıştır. Sınır ötesi çevre sorunları bir ülke ya da bölge sınırları içinde tutulamayacağından bu sorunlar karşısında devletlerin klasik egemenlik haklarından vazgeçmeleri ve çevre koruma konusunda tam bir işbirliği içinde hareket emleri gerekmektedir.

Belki de bu noktada da devletler üstü bir yapılanmaya yani devlet sınırlarının olmadığı “Uluslararası Çevre Devleti” kavramının geliştirilmesinde fayda bulunmaktadır. Bazı düşünürler tarafından “Çevre Devleti” (Umweltstaat) kavramından söz etmektedirler.³ Ancak, kanaatimizce “Çevre Devleti” kavramı yeterli olmayıp, mutlaka bunun “Uluslararası Çevre Devleti” kavramının kullanılmak suretiyle ulus devlet üstü bir anlam yüklemekte fayda bulunmaktadır.

Çevre sorunlarının sınır aşan bir diğer boyutu, ekolojik tahribat nedeniyle ülke içinde, bir bölgeden diğerine doğru gerçekleşen göçlerin yarattığı sorunlardır. Ekolojik tahribat nedeniyle yaşanan kıtlık gibi nedenlerle insanların yaşadıkları devletin sınırlarını terk ederek başka ülkelere göç etmeleri çevre sorunlarının başka ülkeleri arasında yer alan başka bir etkisi olarak görülmektedir. Ekolojik tahribat veya başka nedenlerle göç eden kişilerin göç ettikleri devletlerde yarattıkları çevre sorunları da ayrıca ele alınması gereken hususlardan birisidir.

Özellikle enerji kaynaklarının yoğun olduğu gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan yada az gelişmiş ülkelerin yarattığı suni çatışma ve savaş ortamının yarattığı çevre tahribatı hem de komşu ülkeler üzerindeki ekolojik etkileri yadsınamaz bir gerçektir. Bu konuda örnek olarak; Nijerya'nın güney bölümünde, petrol üretimi nedeniyle ortaya çıkan iç çatışmalar ve bu çatışmaların yarattığı ekolojik tahribat, çevre zararları verilebilir.

³ KAPLAN Ayşegül “**Küresel Çevre Sorunları Ve Politikaları**” Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, TEZLER DİZİSİ NO:3 Sayfa 53

Oldukça hızlı bir şekilde yaşanan ekonomik, siyasal, toplumsal ve psikolojik değişim süreci çevresel sorunların da aynı hızla artışına neden olmaktadır. Bu değişim sürecinde, bilginin evrenselleşmesi, uluslararası ticaretin genişlemesinin yanında çevre sorunlarının küresel boyutu toplumları birbirine bağımlı duruma getirmektedir. Ancak, bilginin evrenselleşmesi, uluslararası ticaretin genişlemesi konularında devletler arasında ortaya çıkan işbirliğini çevre sorunlarında yakalamak mümkün gözükmemektedir. Örneğin; Kyoto Paris İklim Değişikliği

Sınır aşan çevre sorunları beraberinde bir çok uluslar arası kuruluşun işbirliğini ve sivil toplum örgütlerinin oluşumunu ve faaliyetlerini sağlamakta ise de, devletlerin bu konuda evrimleşmesi ve birlikte hareket etmesi gerçekleşmemektedir. Örneğin; ticari konularda ortaya çıkan Avrupa Birliği gibi kuruluşların daha sonra insan hakları ve benzeri konularda uluslar arası bir standart geliştirmesi ve üye ülkelerin bu standartları yakalamasının hedeflenmesi, bunun için destek, teşvik gibi usullerin uygulandığı, standartlara aykırılığın denetlendiği ve yaptırım uygulanması gibi yöntemlerin geliştirildiği görülmektedir. İşte çevre sorunları ve çevre zararlarının sınır ötesini aşan niteliği karşısında, artık çevre konusunda benzeri bir örgütlenmeye ihtiyaç olduğu açıktır.

GÖÇ VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çevre sorunlarının sınır ötesi etkileri ve sonuçları arasında yer alan bir kavram da göç olgusudur.

Tanım olarak göç; “”bir idari sınırı geçerek ikamet sahasını devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme” olarak ifade edilmektedir.⁴ Bu değişimin özellikle gelişen taşıma araçları sayesinde kıtalararası, uluslararası, bölgelerarası, kırdan şehre ya da tersine göç olarak nitelendirilen şehirden kıra şeklinde gerçekleştirmesi söz konusudur.⁵ Bir başka ifade ile insanların buldukları yerden ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı başka bir yere hareket etmeleri olarak nitelendirilen göç, “değişik dönemlerde bir bölgeden başka bir bölgeye yapılan

⁴ Tümertekin, E. ve Özgüç N (2010). “**Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekân.**” Çantay Kitabevi, İstanbul, sayfa 308

⁵ Muazzez Harunoğulları- Deniz Cengiz “**Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Analizi: Hatay (Antakya) Örneği**”

sonrasında geri dönüş veya göç edilen yerde sürekli kalma amacı içeren coğrafik, toplumsal ve kültürel anlamda bir yer değiştirme hareketidir.”⁶

Göç, sadece bir devleti değil, tüm devletleri ilgilendiren bir olgu, evrensel bir olay olarak nitelendirilmektedir. ⁷ İnsan tarihi boyunca karşılaşılan sosyolojik ve toplumsal bir olgu olan göç ve buna yol açan nedenlere göre, zorunlu ya da isteğe bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Göç olgusunu ortaya çıkaran nedenler tek bir nedene bağlı olmayıp, oldukça çok çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Göç olgusu, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamla iç içe giren nedenlere bağlıdır.

Göç olgusunun yarattığı sorunlar arasında göç edilmek suretiyle terk edilen ülkenin veya bölgenin maruz kaldığı sorunlar ve göçün yol açtığı göç edilmek suretiyle yerleşilen yerde meydana gelen sorunlar şeklinde iki farklı sonuçla karşılaşılmaktadır.

Ülkesinden ayrılmaya zorlanan ve bunun sonucunda ayrıldığı ülkeye geri dönemeyenlerin, gittikleri ülkelerin göç edilmek suretiyle yerleşilen ülkelerde toplumsal, ekonomik ve sosyal hayatında bazı değişikliklerin oldukları açıktır.

Göç olgusunun hızlanmasına bağlı olarak da göç edilen ülkenin nüfusunda da öngörülmeleyen bir artış meydana gelmekte bu ise demografik dengesizliğe ve sorunlara yol açmaktadır.⁸

Dünya genelinde yoğun mülteci hareketlerinin yaşanması üzerine; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1946 yılının Şubat ayında yaptığı bir toplantıda mültecilerle ilgili sorunların öncelik taşıdığını, uluslar arası ilgi gerektiren bir konu olduğunu, ülkeler tarafından mültecileri kaynak ülke ve geri göndermeme prensibinin kabul edilmesi gerektiğini ve mültecilere yardım için uluslar arası bir kurum oluşturulması gerektiğini karar altına almıştır.

⁶ Yalçın, C. (2004), “**Göç Sosyolojisi**”, Ankara, Anı Yayınevi. Sayfa 14

⁷ Çağlayan, S. “**Göç Kavramı ve Kuramları**”, 2011, sayfa 85

⁸ İbrahim Arslan-Yusuf Bozgeyik-Erdal Alancioğlu, “**Göçün Ekonomik Ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği**” İlahiyat akademi dergisi, sayfa 130

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararından sonra da, konusunda ilk uluslar arası kuruluş sayılan “Uluslararası Mülteci Organizasyonu (IRO)”, II. Dünya Savaşından sonra 1947 yılında kurulmuş olup uluslar arası mülteci hukukunun gelişiminde en önemli basamaklardan birini oluşturmuştur. 1951 yılında ise görevlerini “Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (BMMYK)” isimli yeni oluşuma devretmiştir. Bu yeni oluşuma paralel olarak da Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme 28 Temmuz 1951’de Birleşmiş Milletler Konferansı’nda kabul edilmiş ve 21 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

1951 Sözleşmesi; mülteciler hakkındaki ilk kapsamlı uluslar arası belge olmasının yanı sıra, mülteci teriminin evrensel bir tanımını içermesi, geri göndermeme ilkesini kabul etmesi, mültecilerin hak ve yükümlülüklerini belirtmesi ve devletlerin BMMYK(7) ile iş birliğinde bulunmasını öngörmesi açısından son derece büyük önemi bulunmaktadır. Sözleşme ile benimsenen temel ilkeler; mültecilerin zulüm görme tehlikesi veya tehdidi altında bulunacakları bir yere gönderilmemesi (non-refoulement); korumanın ayırım gözetilmeksizin tüm mültecilere uygulanması; mülteci sorunu doğasında sosyal ve insanî boyut taşıdığından devletler arasında uyumsuzluk konusu yapılmadan karşılıklı iş birliğine gidilmesi ve zulme uğrayan bir kişinin yasal olmayan yollardan ülkesinden çıkış yapmasının olağan bir durum sayılarak yasa dışı yollardan bir başka ülkeye girişi nedeniyle o ülkede cezalandırılmaması, olarak sayılabilir.

Sözleşmedeki genel tanım uyarınca mülteci: “1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelmiş olaylar sonucu ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasî düşünceleri yüzünden zulüm görmekten haklı olarak korkması nedeniyle vatandaşlığını taşıdığı ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen, ya da tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kimsedir.” Zamanla bu tarih sınırlamasını aşan yeni olay ve konuların ortaya çıkması üzerine Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol hazırlanarak 4 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol, devletlerin 1951 Sözleşmesine taraf olmasalar dahi katılabilecekleri bağımsız bir belgedir. 1967 Protokolü, 1951 Sözleşmesindeki tarih sınırlamasını kaldırmıştır.

1951 Sözleşmesi ve Sözleşmeyi tamamlayan 1967 Protokolü, mülteci hukukunda “anayasa” sayılabilecek nitelikte belgeler olup, mülteciler için uluslar arası koruma sağlanmasının da temelini oluşturmaktadır.

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’nden başka, özellikle Afrika, Asya, Amerika ve Avrupa’da kabul edilmiş mültecilere ilişkin çeşitli sözleşmeler ile bölgesel nitelikli belgeler bulunmaktadır. Bu bölgesel belgeler sığınma tanınması, seyahat belgeleri verilmesi, seyahat kolaylıkları sağlanması gibi sorunlarla ilgilidir. (1889 Montevideo Uluslararası Ceza Hukuku Anlaşması, 1928 Havana Sığınma Sözleşmesi, 1966 tarihli Mültecilerin Statüsü ve Durumlarının İyileştirilmesi Hakkında Tedbirlere Dair Bangkok İlkeleri, 1969 tarihli Afrika Birliği Organizasyonu Mülteci Sözleşmesi, 1984 tarihli Cartagena Bildirisi vs...) Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin de konuya ilişkin düzenlemeleri son derece ayrıntılıdır. Avrupa Konseyinin kabul ettiği belgeler arasında 1959 tarihli Mülteciler İçin Vize Kaldırılması Anlaşması, 1980 tarihli Mülteci Sorumluluğunun Nakli Anlaşması ve 1981 tarihli İltica ile İlgili Ulusal Prosedürlerin Uyumlaştırılmasına Dair Tavsiye Kararı, 1951 Sözleşmesi Kapsamında Mülteci Olarak Tanınmayan Kişilerin Korunmasına dair 1984 tarihli Tavsiye Kararı ve 1967 tarihli Zulüm Tehlikesi Altında Olan Kişilere İltica Hakkı Tanınmasına Dair Karar, sayılabilir. Konuya ilişkin Avrupa Birliği düzenlemeleri ise; 1408/71 sayılı Göçmen İşçilerin Sosyal Güvenliğine Dair Tüzük, 1990 tarihli Dublin Sözleşmesi (başvuru sahibi Birlik içindeki birden fazla üye devlete geçiş yaptığında hangi devletin başvuruyu incelemekle yükümlü olacağını belirlemektedir) ve 1990 tarihli üye devletler arasındaki iç sınırları kaldıran Schengen Antlaşması olarak belirtilebilir. Ayrıca İltica Hakkında Bilgilendirme, Tartışma ve Değişim Merkezleri Kurulması Hakkındaki 1992 tarihli Karar, İltica Usulleri Hakkındaki Asgari Garantilere Dair 1995 tarihli İlke Kararı, Yerlerinden Edilmiş Kişilerin Geçici Olarak Kabul Edilme ve İkametleri Hakkında Yük Paylaşımıyla İlgili 1995 tarihli İlke Kararı, İltica ile İlgili Olarak Kabul Edilen Belgelerin Uygulanmasının İzlenmesi Hakkında 1997 tarihli Karar, Avrupa Birliğinin iltica ile ilgili önemli belgeleri arasında yer almaktadır.

Türkiye’ye yönelik yoğun mülteci akımı Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayanmaktadır. Merkezi Avrupa’daki Avusturya egemenliğine karşı çıkarılan 1848-1849 ayaklanmasından kaçan Macar ve Polonyalıların gelişi ve daha pek çok tarihi olay mülteci akımına örnek olarak gösterilebilir. 1. Dünya Savaşı sonlarına doğru

İstanbul, Rusya'daki Bolşevik Devrimi baskısından kaçanları barındıran bir şehir konumuna gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu mülteci kabulü konusunda belirli ülkeler için sınırlama getirmemiştir. Bu dönemde Anadolu'ya gelerek yerleşen büyük gruplar içinde Türk kökenli pek çok kişi de bulunmaktadır. Çoğunluğunu Türk kökenlilerin oluşturduğu "ulusal mülteci" hareketleri bu yüzyıla kadar sürmüştür, hâlen de devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren II. Dünya Savaşı sonlarına kadar geçen dönem içinde Türkiye'ye gelen mültecilerin büyük kısmını Türk kökenli olanlar oluşturmaktadır. Bunların çoğu Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan gelmiştir.

1933 ilâ 1945 arasında Almanca konuşan yaklaşık 800 kişi Türkiye'den iltica talep etmiştir. Aralarında Özbekler, Uygurlar, Kırgızlar, Kazaklar ve Misket Türk'lerinin de bulunduğu Orta Asya ve Afganistan'daki Türk topluluklarına mensup birçok kişi de o dönemde gelerek ülkemize yerleşmiştir.

1989 yılı Ağustos ayı sonlarında 311.862(1) etnik Türk, Türkiye'ye sığınmıştır. Hükümet tarafından kendilerine vatandaşlık hakkı verileceği ve paralarını Türk Lirasıyla değiştirebilecekleri açıklanmıştır. 1995 yılı Haziran ayında, Bulgaristan'a dönenlerin sayısı 125.259 iken, Türkiye'ye resmen yerleşenler 244.633 kişidir.

Körfez krizi sonrasında, 1991 yılı Mart ayında aralarında askerî personelin de bulunduğu 460.000 kişi Irak'tan Türkiye'ye giriş yapmıştır. Türk Hükümeti tarafından bu kişilerin ihtiyaçları karşılanmış, uluslar arası kuruluşlar ve bazı ülkeler tarafından da yardımda bulunulmuştur. Gelen sığınmacıların mülâkatları yapılarak kimlikleri belirlenmiş, askerî kişiler ile sivil halk ayrılarak, ordu mensubu sığınmacılar silahsızlaştırılmıştır. Kuzey Irak'ta güvenli bölge oluşturulduktan sonrada da, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin de yardımıyla bölgede yeniden yapılan 1200 köye yerleştirmek üzere ülkelerine gönderilmişlerdir. Bosna Hersek'ten gelerek Türkiye'den sığınma talebinde bulunan yaklaşık 20.000 kişinin, öğrenci yurtları ve kamplarda barındırılmaları sağlanmış, Kırklareli Kampında "diplomatik dokunulmazlığa" haiz bir okul açılarak Bosnalı çocuklar için kendi dillerinde eğitim görme imkânı temin edilmiştir. Dayton Anlaşmasından sonra sayıları azalmaya başlayan Bosna-Hersek'li mültecilerden hâlen 87 kişi ülkemizde bulunmaktadır.

Kosova'dan gelen 17.446 kişiye kapılarını açan ilk ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Bu kişilerden bazıları Kırklareli Kampında, bazıları akrabaları yanında, diğerleri de uygun görülen yerleşim merkezlerinde barındırılmıştır. Akrabalarının yanında kalan mültecilerin durumunu yasallaştırmak için ikâmet izni verilmiştir. Ülkelerindeki çatışmalar bittikten sonra da, pasaportu olanlara gönüllü olarak Kosova'ya geri dönüş için her türlü yardım yapılmıştır. Pasaportu olmayanların evlerine dönüşünü sağlamak için seyahat belgeleri hazırlanmıştır. 20 Haziran 2000 tarihi itibarıyla Kırklareli Kampında kalan Kosova'lı mülteci sayısı 64'tür.

2000 yılında 4625 kişi, Türkiye'den iltica ve ikâmet izni talebinde bulunmuştur. 2001 yılı Nisan ayı itibarıyla ise başvuru sayısı 1478'dir.

Türkiye, kaynak ülke, geçiş yolu ülkesi ve hedef ülke olarak üç özelliği birden bünyesinde barındırdığı için çok önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Genellikle mülteciler Türkiye'yi bir geçiş yolu ülkesi olarak kullanmaktadırlar.⁹

Türkiye, “Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkâmet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmeliği” 1994 yılında kabul etmiştir.(10) Yönetmeliğin amacı; yasal ve yasal olmayan yollardan ülkemize gelerek iltica etmek isteyen veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere ikamet izni talep eden yabancılara karşı alınacak tedbirleri, yapılacak işlemleri ve görevli idarî makamları saptamaktır. Yönetmelikte yer alan mülteci tanımlamasına göre; mülteci Avrupa'dan ülkemize sığınmak amacıyla gelen yabancıyı, sığınmacı ise Avrupa dışından ülkemize gelen yabancıyı ifade etmektedir. Ancak iç hukukumuz bakımından mülteci ve sığınmacıların tanımlarında ve sahip oldukları yükümlülüklerde farklılık bulunmamaktadır. Yönetmelik, Avrupa kökenliler için olduğu gibi Avrupalı olmayan kişilerin de yasal durumu ve kabullerine ilişkin hükümler içermektedir. Yönetmelik ile Avrupa dışından ülkemize gelen kişilere “sırf insanî nedenlerle” geçici sığınma hakkı tanınmıştır, bu kişilere tanınan makul bir süre içerisinde, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri veya kendilerine başka bir kalıcı çözüm temin edilmesi amacıyla uluslar arası korumadan yararlandırılmaları sağlanmaktadır.

⁹ ÜMİT Ceyda, “**Mülteci Hukukuna Genel Bakış ve İltica-Sığınma Konularında Türkiye'deki Uygulama**”

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNUN YARATTIĞI ÇEVRE MÜLTECİLERİ KAVRAMI

Bir ülkedeki doğal afetler, ekonomik sorunlar, açlık, sosyal ve kültürel nedenler, meydana gelen iç karışıklıklar ve savaşlar insanların zorunlu olarak yaşadıkları mekanı terk etmesine neden olabilmektedir. Özellikle iç karışıklık ve savaş sonucunda göç etmek zorunda kalan insanlar kendi ülkesinde sahip olduğu olumsuz yaşam koşullarından kurutulmak için alıştığı toprakları terk ederek, kendisine yabancı olan bir dil ve kültürün içerisinde kendilerine yeni bir hayat kurmak amaçlı göç etmek durumunda kalmaktadırlar.¹⁰

Göç edenlerden göç nedenine bağlı olarak yapılan bir sınıflandırmaya göre; ülkesinin iklim değişikliği ve doğal afetler gibi çevresel koşullar nedeniyle göç etmek zorunda kalan insanlar, mülteciler, “çevre mültecileri” olarak adlandırılmaktadırlar.

Çevresel mülteci kavramı ilk olarak Hihnnawi tarafından, 1985 yılında yazılan bir BM raporunda yer almıştır. Buna göre, “yaşanan çevresel bir kirlenme, yaşamı doğrudan etkileyen doğal bir afet ya da çevresel bozulma nedeniyle hayatta kalmak için yaşadığı alanı terk etmek zorunda kalan kimselere çevresel mülteciler” denilmektedir (Algan ve Künçek, 1998: 85). Çevre mültecileri, çevresel koşullar noktasında güvenli bir yaşam ortamı aramaktadırlar ve iklim değişikliğinin yarattığı risklerden uzaklaşmaya çalışmaktadırlar.

Mülteciler hukukunun temelini oluşturan 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile 1967 tarihli Ek Protokolde çevre mültecileri için bir tanımına yer verilmediği görülmektedir. Mülteci, göçmen, sığınmacı tanımları siyasi ölçütler çerçevesinde belirlenmiş, bu nedenle de çevre mültecileri kavramına yer verilmemiştir. Zira, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde mültecilerin ülkeden ayrılma nedenleri arasında çevresel sorunlar yer almamaktadır (Ziya, 2012: 231). Oysa ki, “çevresel sorunların hem niteliğinin hem de niceliğinin artarak küresel boyutlara ulaşması” çevresel mültecileri ve onların neden olabileceği sorunları gündeme getirmekte olup,¹¹ uluslar arası metinlerde bu konuya kayıtsız kalınmaması gerekmektedir.

¹⁰ Muazzez Harunoğulları- Deniz Cengiz, “**Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Analizi: Hatay (Antakya) Örneği**” *Spatial analysis of Syrian immigrants: Case of Hatay (Antakya)*

¹¹ Mithat Arman Karasu, “**Suriye’deki İç Savaşın Çevresel Etkileri**”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3, Temmuz 2017, s.77

Uluslararası ekonomik, siyasal ve ekolojik etkileşim ve bağımlılığının yanında çevre sorunlarından kaynaklanan kitlesel göç ve sığınma hareketleri çevresel sığınmaya yol açmaktadır. Bugüne kadar pek çok insan savaşlar, etnik ayrılıklar, ekonomik yetersizlikler, siyasal baskılar ve din ya da mezhep çatışmaları nedeniyle ülkelerini terk ederek başka ülkelere sığınmışlardır. Cenevre'de 1951 yılında imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'nin¹² belirlediği sığınmacı tanımının yanında "çevre sığınmacıları" olarak adlandırılan yeni bir grup sığınmacı grubuna yer verilmiştir. Bu vesileyle konu ise, çevre sorunlarının sınır tanımamasına ve uluslararası boyutlarına dikkat çekilmiştir.

1985 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programının (UNEP), hazırladığı bir raporda, çevre ve sığınma ilişkisine dair bir tanıma yer verilmiştir. Bu tanıma göre çevre sığınmacıları: "...doğal ya da insan kaynaklı eylemler nedeniyle ortaya çıkan çevre zararları yüzünden varlıkları tehlikeye düştüğü ya da yaşam kaliteleri ağır bir biçimde kötüleştiği için geleneksel çevrelerini geçici ya da sürekli olarak terk etmeye zorlanan..."¹³⁵ insanlardır. Çevre sorunları ve çevre sığınmacıları konusu gündemde önemli bir yer tutmaya başlamış olmakla birlikte, uluslar arası düzenlemelerde ayrı bir güvence ve koruma altına alınmadıklarını göstermektedir. Esasen hala çevre sığınmacıları, devletler hukuku açısından güvenceye ya da korumaya sahip değildirler.¹³⁶ Bunun nedenleri arasında, konunun henüz tam anlamıyla kavranamamasından kaynaklandığı söylenebilir. Ancak, gerek çevre hakkının çok yeni bir hak olması, gerekse çevre sorunlarına bağlı sığınma ve göç olaylarının tek bir nedeninin olmaması, birden fazla nedenin olması konuyu birlikte ele almayı güçleştirmektedir.

Çevre korumaya ilişkin uluslararası sorunlardan biri olan çevre sığınmacılığının hukukî olarak nitelendirilmesinin uluslar arası metinlerde yapılması gerekmektedir. Kuraklık çekilen bölgelerinden ya da sel felaketi ile karşı karşıya kalmış bölgelerinden ayrılarak, yeni yaşam alanları arayan insanların durumu göç edenler hem de göç edilen ülke açısından önem arz etmektedir.

¹² 05.09.1961 tarih ve 10898 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Bazı bölgelerde yaşanan doğal olayların, iklim değışikliklerinin yada iç karışıklık ve savaş gibi nedenlerle yaşanan göç hareketleri, çevresel kaynakların kirlenmesine ya da bozulmasına, nüfusun aşırı artışına yol açabilmektedir. Bu ise, bölgesel olmaktan çıkıp, küresel ölçekte bir göç hareketine ve dolayısıyla küresel sorunlara gerçekleşmesi söz konusudur. Bu konudaki iddialı bir yaklaşıma göre, 21. yy. çevresel mültecilerin yüzyılı olacaktır.

Yapılan araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlar bu kehanetin ne yazık ki, gerçekleşme olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Örneğin; Güneydoğu Asya'da bulunan Tuvalu Adası dünyada küresel ısınma nedeniyle boşaltılan ilk ülke olma özelliğine sahiptir. Artan su seviyesi nedeniyle adada yaşayanların 30 yıl içinde Yeni Zelanda'ya mülteci olarak göç etmesi konusunda 2014 imzalanan anlaşma bunun kanıtı niteliğindedir.¹³

Bu durum sadece çevresel kirliliğin yoğun olduğu ülkelerin sorunu olmaktan çıkmaktadır. Küresel ısınma ve ozon tabakasının incilmesi, uzun süreli kuraklık gibi küresel boyuttaki çevre sorunları konuya hiçbir ülkenin kayıtsız kalmamasını gerektirmektedir. Özellikle bu nedenle artacak mülteci göçü diğer kendi içinde kaynak sıkıntısı çekmeyen ülkeleri tehdit etmektedir. Öyle ki, bu mülteci dalgası konusunda gelişmiş olan ülkelerin dahi çaresiz kalacağı varsayılmaktadır.¹⁴

Çevresel mülteciler yeni sorunların doğmasına neden olacaktır. Gittikleri ülkede yaşanacak uyum sorunu, mülteci kamplarındaki çevresel kirlenme, temizlik ve hijyen sorunu, bulaşıcı hastalıkların yayılması gibi sorunlar mültecilerin neden olduğu güvenlik risklerinin başında gelmektedir.¹⁵ Örneğin; Suriye'li göçmenlerin gelmesi ile birlikte Türkiye'de yok olan çocuklardaki "suçiçeği" rahatsızlığının nüksetmesi bunun bariz kanıtıdır.

¹³ Sipahi, E. B. ve Tekin, S. , "Akdeniz İklim Değişikliği ve Çevresel Güvensizlik Kışkacında İklim Mültecileri", *Akdeniz'de Çevresel Güvenlik Konferansı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 2016, sayfa 59

¹⁴ Levy, "Is the Environmental National Security Issue?", *International Security*, Vol. 20, No: 2, 1995, sayfa 55; aktaran Mithat Arman Karasu, "Suriye'deki İç Savaşın Çevresel Etkileri", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3, Temmuz 2017, s.78

¹⁵ Mithat Arman Karasu, "Suriye'deki İç Savaşın Çevresel Etkileri", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3, Temmuz 2017, s.78

Göç edilen ülkeler bir yandan kentlerde yeni olanaklar yaratırken, diğer yandan başta çevre sağlığı olmak üzere çevre güvenliği bakımından olmak yeni riskleri de ortaya çıkarmaktadır. Özellikle mültecilerin buldukları mülteci kamplarında ortaya çıkan yaşam koşullarındaki olumsuzluklar kent yoksullarına çevre mültecilerinin de eklenmesi anlamına gelmektedir.

Afrika, Asya ve Latin Amerika'da 600 milyon kent yoksulunun yetersiz çevresel hizmetlerden etkilendiği dikkate alındığında bu sayıya eklenen mültecilerle birlikte konun daha çıkmaz bir hal alacağı açıktır. Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın 2008 yılı raporuna göre; düşük standartlı konutlar (gecekondular vb), yetersiz ve kirli su, sağlık hizmetlerinin eksikliği ve hava kirliliğinden kaynaklan etkiler mültecilerin de sağlığını olumsuz etkilemektedir.

Dolayısıyla 21. yüzyılın yarattığı riskler arasında küreselleşmenin yarattığı eşitsizlikler ve riskler yeni yoksulluk biçimlerini beraberinde getirmektedir. Artık, kimsesiz, yaşlı, engelli ve çocuklar gibi çalışamayan kişi ve gruplara göçmenler de eklenmektedir.

Sığınmaların nedenlerinin savaş, çatışma vs. nedenlerinin olması yani çok yönlü nedenlere bağlı olması ve bu nedenlerin birbiriyle iç içe olması sorunun çok boyutlu ele alınmasını gerektirmektedir. Çevre sorunlarının çoğunlukla insan kaynaklı olması, su, hava ve toprak gibi çevre varlıklarının insanlar tarafından zarara uğratılmasından kaynaklanmaktadır. Bu değişimin endüstriyel ve tarımsal üretim biçimlerinin yan etkileri, sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmelerin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlardan kaynaklandığı gözlenmektedir. Örneğin; 1986 yılında, eski Sovyetler Birliği'nde yaşanan Çernobil felaketi gibi.

İnsan kaynaklı çevresel zararların yanında yanardağ patlamaları, sel ve deprem yıkımları da insanları yerleştikleri alanlardan kopararak, yeni yerleşim alanlarına göç etmeye zorunlu kalmaktadırlar. Bu gibi durumlarda göç ve sığınma hareketleri yaşanır ve bunun asıl nedeni doğal olaylardır.

Çevre sığınmacılığı bir olgu olarak daha çok Üçüncü Dünya ülkelerinde 138 ülkelerinde ortaya çıkmaktadır. Bu olgunun olumsuz sonuçlarına en çok komşu ülkeler katlanmak zorunda kalmaktadırlar. Daha çok yoksul Orta Afrika

lkelerinden dünyaya yayılan sığınmacılık dalgaları daha çok gelişmiş ülkelere yayılmaktadır. Bu dalgaların nedenleri ise, iç savaşlar, sık sık yinelenen askeri darbeler, siyasal ve toplumsal karmaşalar, iç savaş ve karışıklıklar şeklinde kendini göstermektedir.

Bir ülkenin kendi sınırları içinde kırdan kente göçün yarattığı ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel sorunlar gibi, g hareketleri sınır ötesi bir duruma geldiğinde söz konusu sorunlar uluslararası boyut kazanmaktadır. Yn azgelişmiş ülkelerden sanayileşmiş ülkelere doğru olan sığınma hareketleri, devletler hukukuna göre korumaya sahip olmayan bu tür g ya da sığınma olayları yasadışı olarak nitelendirilmektedir.

evre kirliliği ve sanayi toplumunun getirdiği çevresel riskler, bu ülke yurttaşlarını dünyanın doğa-insan ilişkisinin ve dengesinin bozulmamış bölgelerine göç etmeye yönlendirmektedir. Yukarıda da örnek verilen 1986'da yaşanan Çernobil felaketinden sonra, pek çok Batı Avrupa lkesi yurttaşının, ortaya çıkan radyoaktif tehlikeden kısa ve uzun dönemde korunabilmek için Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yerleşmek üzere ülkelerine göç etmeyi tercih etmeleri bunun en belirgin örneklerindedir.

Çevrenin tahrip edilme hızı ve biçimi, nüfus artışı g kavramına bakışı olumsuz olarak etkilemektedir. Nüfus artışının olumsuz bir diğer yansıması ise, azgelişmiş ülkelerde kişi başına düşen milli gelirin düşük olmasıdır.

Sanayileşmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelişmişlik farkını belirlemedeki temel ölçüt, ekonomik bir anlatım olan kişi başına düşen milli gelirdir. 1950'li yıllarda gelişmişlik sınırı 600 Amerikan Doları olarak belirlenmiştir. Ancak, 1950'li yılların daha ortasına gelindiğinde pek çok Batı Avrupa ülkesinin bu sınırın aşıldığını göstermektedir.

Dünya Bankası'nın 1980 yılı için yaptığı araştırmalarda kullanılan kişi başına düşen milli gelir aralıkları, azgelişmiş ülkeler için 360 dolardan az, gelişmekte olan ülkeler için 360-8269 dolar ve gelişmiş ülkeler için 8270 doların üzeri olarak

belirlenmiştir. ¹⁶ Azgelişmiş olarak nitelendirilen ülkelerin çoğunluğu yine Afrika ve Güney Asya'dadır. Dünya Bankası'nın 1994 Dünya Gelişme Raporu'ndaki kişi başına düşen millî gelir, azgelişmiş ülkeler için 675 dolardan az, gelişmekte olan ülkeler için 675-8356 dolar ve gelişmiş ülkeler için 8356 doların üzeri olarak belirlenmiştir.¹⁷

Sanayileşmiş ülkelerle Üçüncü Dünya ülkeleri arasındaki gelişmişlik farkı, hızlı nüfus artışı, nüfusun büyük bölümünün yoksulluk içinde yaşaması, açlık, borç krizi, sürekli artmaktadır. Bu nedenle Üçüncü Dünya yeni bir tehditle, çevre sorunlarıyla, başa çıkamaz duruma gelmiştir. Bu nedenle özellikle günümüzde çevresel sorunlara bağlı olan ekolojik göstergelerin de artık gelişmişlik düzeyini belirlemede ölçüt olarak kullanılmaya başladığı görülmektedir.¹⁸ Bu ise, çevresel sığınma çevresel sorunlar ve çevresel mülteci kavramlarının uluslar arası ele alınma hızını etkileyen unsurlardan birisi olmuştur.

Görüldüğü üzere çevre sorunlarının sınır tanımama özelliği uzun süreden beri kabul edilir olmuştur. Üçüncü Dünya ülkelerindeki nüfus artışı, yoksulluk, yenilenebilir ve yenilenemez kaynakların tahrip edilmesi, yağmalanması, sanayileşmiş ülkeleri de "kurban" durumuna sokmakta ise de, asıl sorun çevre mültecilerinin haklarının güvenceye bağlanmasıdır.

ÇEVRE MÜLTECİLERİNİN HAKLARI

Çevresel mültecilerin haklarının, durumunun güvenceye kavuşturulması ve sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için uluslararası düzenlemeye tabi tutulması uluslararası barış açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda yapılacak düzenlemenin hem mültecilerin hakları hem de çevre hakkı yönünden iç içe farklı boyutları bulunmaktadır.

¹⁶ 1983 Dünya Bankası Atlası: Nüfus, Kişi Başına GSMH ve Büyüme Hızları, Devlet Planlama Teşkilatı, Mart 1985, s. 2.

¹⁷ World Development Report 1994.

¹⁸ KAPLAN Ayşegül, "**Küresel Çevre Sorunları Ve Politikaları**" Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, TEZLER DİZİSİ NO:3 Sayfa 64

ÇEVRE SORUNLARININ ORTAYA ÇIKARDIĞI BİR HAK OLARAK; ÇEVRE HAKKI

Uluslararası kuruluşlar tarafından çevre sorunlarını çözme noktasında küresel çevre politikalarının uluslararası düzenlemelere konu olmasına paralel olarak Üçüncü Kuşak Haklar olarak nitelendirilen “Çevre Hakkı” ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Çevre hakkı, Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) sınıflandırmasına göre, sivil-siyasal ve ekonomik- toplumsal haklar ayırımının dışında tutularak "üçüncü kuşak" ya da "dayanışma" hakları içinde yer almaktadır.

Üçüncü kuşak ya da dayanışma hakları olarak nitelendirilen başlıca haklar; gelişme ve barış hakları, ekolojik açıdan sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı ve herkesin uzay, deniz dipleri gibi insanlığın ortak mallarından yararlanma haklarıdır. Dayanışma haklarından birisi olan çevre hakkı, çevre sorunlarını gidermek çabalarında kullanılmaktadır.

Çevre sorunlarının artmasına bağlı olarak ortaya çıkan çevre sorunlarını çözme noktasında konunun sadece hak boyutunda kalmaması aynı zamanda uygulamaya geçirilmesi için bu hak devlete bir takım ödevler de yüklemektedir. Çevre sorunlarının devletlerin sorumlulukları anlamında hukuk üzerinden ilişkilendirilmesi söz konusu olmuştur.¹⁹

1970'li yıllarda, Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı sonrası yayınlanan Stockholm Bildirisi sonrasında, çevre hakkı müstakil bir insan hakkı olarak yer almıştır.²⁰

1972 yılında Stockholm'de yapılan ilk Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı ile uluslararası çevre politikaları oluşturma gereği gündeme gelmiştir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin tavsiye kararı ile sanayileşmenin yarattığı kirliliği sınırlandırmak, sanayi atıklarının tehdit etliği ekosistemi korumak ve en az bunlar kadar önemli olan kaynak yönetimi için programlar oluşturmayı hedeflemektedir.

¹⁹ Muharrem Güneş-Murat Tek, “**Yerel Çevre Politikaları ve Çevre Hakkı: Hatay İl Mahalli Çevre Kurulu Kararları Üzerine Bir Değerlendirme**”, International Journal of Academic Value Studies, 2016 / 2 (4): 104-115.

²⁰ Keleş, Ruşen & Ertan, B. “**Çevre Hukukuna Giriş**”, Ankara: İmge Kitabevi, 2002; Keleş, R. “**Çevre Sorunları ve Çevre Hakları**”, İnsan Hakları Armağanı, Ankara: Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayınları, sayfa 79

1972 Stockholm Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı, çevre koruma alanında uluslararası işbirliğinin başlatıldığı ilk adım olarak kabul edilmektedir. 1972 Stockholm Konferansından tam 20 yıl sonra, 3-14 Haziran 1992'de Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde ikinci Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı yapıldı. Rio'ya gelene kadar 1982'de Kenya'nın başkenti Nairobi'de yapılan uluslararası toplantıda, aradan 10 yıl gibi uzun bir süre geçmesine karşın, sorunların giderilmesinde bir ilerleme sağlanamamıştır.

Brundtland Raporu olarak da anılan Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu Raporu'nun sonucu olarak, Birleşmiş Milletler, çevre ve gelişme üzerine 1992'de Rio'da yeni bir konferans düzenlemeyi kararlaştırmıştır. 1972'de Stockholm'de Konferans düzenlenmiştir. Çevre sorunlarının çok boyutluluğunu ve bu sorunların çözümü için de disiplinlerarası bir işbirliğinin gerektiğini ortaya koymuştur.

Konferans'ta, çevre ve ekonomi arasındaki sıkı ilişki küresel tehlikelerin giderilmesi için çevre koruma çabaları ile gelişme çabaları arasında mutlak bir uyum sağlanmasının gerekli olduğu üzerinde durulmuştur. Rio Zirvesi'nde kabul edilen, 21.yüzyıl çevre politikasının hedeflerinin ve yöneltlerinin belirlendiği "Gündem 21" (Agenda 21) adlı eylem programı, bir bakıma, çevre politikasına ilişkin görev ve sorumlulukların katılımcı ülkeler tarafından saptanmasıdır.²¹

Bunun yanı sıra, Biyolojik Çeşitliliği Koruma Sözleşmesi, İklimi Koruma Sözleşmesi gibi, Konferans'a katılan ve bu sözleşmelere taraf olan ülkeler açısından bağlayıcı nitelik taşıyan belgeler de Konferans'ın ürünleri arasında yer almaktadır. Aslında 21. yüzyıla girmeye hazırlandığımız bu günlerde, yalnızca uluslararası değil, aynı zamanda ulusüstü (supranational) çevre politikalarından söz edilmektedir.

Etkili ve etkin uluslararası çevre politikalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu uluslar arası gelişmeler Türk hukukuna da yansımıştır. Türkiye'de çevre hakkının gelişimine bakıldığında ise, çevre hakkına ilk kez 1982 Anayasasında yer verildiği görülmektedir.

²¹ Ortak Geleceğimiz, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, çev. Belkıs Çorakçı, Ankara, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1989

“Temel Haklar ve Ödevler” başlıklı ikinci kısmının “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı üçüncü bölümünde “Sağlık, Çevre ve Konut” kesiminde yer verilmiştir. “Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması” üst başlıklı 56. maddenin içeriği şöyledir:

“MADDE 56. – Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.

Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.

Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.

Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.”

1982 Anayasanın 56. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan bu düzenlemede bazı hususların ön plana çıktığı görülmektedir. Anayasada bireylere verilen görevler, devlete verilen görevler, yükümlülükler ve devletin bu konudaki ödevlerinin ve sorumluluğunun niteliği ve kapsamı düzenlenmektedir. Bu yönüyle Anayasa çevre hakkını, tek taraflı bir hak olarak değil, , hakkın gerçekleştirilmesi konusunda başta devlet olmak üzere herkese bir takım hak ve ödevler yüklemek suretiyle iki yönlü geliştirmeyi öngörmektedir.

Anayasa çevre hakkın faydalanıcısı olan bireye bu hakla birlikte bazı ödevler yüklemektedir. Bu ödevlerin yanında bireylerin çevreyi kirletmeme ve bu bağlamda getirilen her türlü yasağa uyma şeklinde bir ödevde getirmektedir. Böylece bireyin çevre sorunlarına sahip çıkmak için katılımcılık görevi ve çevreyi kirleten ve bozan faaliyetlere karşı çıkmayı, katılım yolu ile görüş bildirmeyi ve çevreye zarar veren eylemler karşısında yargı yoluna başvurmayı hem bir hak hem de bir ödev olarak yüklemektedir.²² Birey; çevreyi kirleten bir durumla karşılaştığı zaman kamu otoritelerinin harekete geçmesini beklemeden, onlara başvurarak onların harekete geçmesini sağlamak, gerekli denetimleri yapmalarını ve gerekli yaptırımları

²² Turgut Nükhet, “**Çevre Hukuku**”, Ankara, Savaş Yayınları. 1998, sayfa 141

uygulamasını isteyebilmek hak ve yetkisine sahiptir.²³ Bu ise yargı yerleri tarafından bireyin çevrenin bir öznesi olması nedeniyle çevre ile ilgili konularda dava açabilme hakkının varlığını da kabul etmektedir.

Hatta gerekirse bu konuda yargısal sürecin başlatılmasını da isteyebilmektedir. Nitekim, yargı tarafından yapılan değerlendirmelerde, dava açmak için kişisel bir çıkarın bulunma zorunluluğu da aranmamaktadır. Esasen hem bireye hem de kamu otoritelerine hak ve ödevler yükleyen çevre hakkının çok aktörlü gerçekleşmesi modern bir yönetim şekli olarak sunulan **“yönetişim”** kavramının en iyi gerçekleştiği bir alandır. Bu özellikle çevre sorunlarına yönelik karar alınırken birey ve kamu otoritelerinin birlikte hareket etmesi, birbirinden etkileşimi sonucunu da doğurmaktadır. Bu noktada en önemli örneklerden birisi de ÇED. Sürecinde **“halkın katılımı toplantısı”**nın gerçekleştirilmesidir.

Bu maddenin dışında 1982 Anayasasında çevre ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişkilendirilebilecek birçok madde yer almaktadır.²⁴ Başta 1982 Anayasası olmak üzere, Çevre Kanunu ve diğer pek çok yasal düzenleme, kamu otoritelerinin karar verme sürecinde çevre ile ilgili sorunlara yaklaşımlarının ve yetkilerinin sınırlarını ve kapsamını belirlemektedir.

Anayasa'nın bu hükmü ile birlikte çevre ile ilgili olarak, 35, 43, 44, 45, 57, 63, 168 ve 169. maddeleride sayabiliriz.

1982 Anayasası'nın çevre hakkını düzenlemesinin ardından ilk kez 9 Ağustos 1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Kanun, 6 Haziran 1984 günlü ve 222 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, (KHK) 3 Mart 1988 günlü ve 3416 sayılı Yasa, 10.04.1990 günlü ve 409 sayılı KHK, 21 Ağustos 1991 günlü ve 443 sayılı KHK ve 4 Haziran 1998 günlü ve 3301 sayılı Yasalar ile değiştirilmiştir. Nihayet, 21 Şubat 2001 günlü ve 4629 sayılı Kanun ve ardından 26 Nisan 2006 günlü ve 5491 sayılı Kanun ile değişiklikler yapılmıştır.

2872 sayılı Çevre Kanunu (ÇK)'nin amacı 1.maddesinde bütün vatandaşların ortak

²³ Kuzu, Burhan, “ **Sağlıklı ve Dengeli Bir Çevrede Yaşama Hakkı**”, İstanbul Fakülteler, sayfa 46

²⁴ **International Journal of Academic Value Studies** 2016, 2 (4), Sayfa 106

varlığı olan çevrenin sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak olarak belirlenmiştir.

"Çevre Hakkı" doğal ortam ve yaşam koşullarına yönelik olumsuz etki ve zararları önlemek ve cezalandırmak amacıyla özellikle devletlerin gerekli önlemleri alma ve daha genel biçimde, her insanın sağlıklı ve ekolojik olarak dengeli bir çevre hakkına saygı içinde eşya ve malların kullanımını düzenleme yükümlülüğü öngörmektedir.²⁵

Bu teorik tanımın uygulamaya konulması sorunu ise beraberinde usule ilişkin hakları ve ödevleri gündeme getirmektedir.Önleyici tedbirlerden olan bilgilenme hakkı; kişilerin ve ilgililerin, çevreyi bozma riski bulunan proje ve programlardan haberdar edilmesi olarak anlaşılmaktadır.²⁶

Yine, Çevre hakkı içerisinde irdelediğimiz katılma hakkı, kişi ve kitle örgütlerinin çevre konusunda alınacak kararlara katılabilme sürecinde ifade etmektedir.²⁷ Bir diğer olgu ise, başvuru hakkı olup, çevrenin bozulması veya ilgili kuralların ihlali durumunda birey ve gruplarına, idare ve yargı makamları önünde başvuru hakkı tanınmasını da içermektedir.

Çevre sorunları hakkında duyarlı çözüm arayışlarını etkin kılmak amacıyla ÇED Raporu hazırlık sürecine halkın katılımına olanak verilmiştir. ²⁸Görüldüğü üzere ÇED Raporu hazırlık sürecinin en önemli aşamalarından birisi "*Halkın Katılımı Toplantısı*"nın yapılmasının Yönetmelik ile koşul olarak getirilmiş olmasıdır.

ÇEVRESEL GÜVENLİK HAKKI

Çevre sorunlarının artması, düzensiz ve orantısız nüfus artışına karşın doğal kaynakların azalması ve kullanımında ortaya çıkan çıkar çatışmaları, hayvan ve

²⁵ KABAOĞLU, İbrahim., **Çevre Hakkı**, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi, İstanbul: 1992, ss.17-19.

²⁶ DEMİRKOL, Selami "**Kamu Yönetimine Halkın Katılımı:ÇED.Süreci**" TBB. Dergisi, Sayı:

²⁷ TURGUT, Nükhet., "**Çevre Hukuku (Karşılaştırmalı İnceleme)**", Savaş Yayınevi, Ankara: 1998, s.476.

²⁸ Aktaran; AKINCI, Müslüm., **Oluşum ve Yapılanma Sürecinde Türk Çevre Hukuku**, Kocaeli Kitap Kulübü Yayınları, Bilim Dizisi 1, Kocaeli: 1996, ss.211

bitki türlerindeki tehlikeli azalma, iklim değışikliği, yağışların ve kuraklığın orantısız artışına bağlı olarak yaşanan çevrenin yaşanmaz hale gelmesi, çevre ve iklim değışikliğine bağlı göçü meydana getirmektedir. Bu ise yukarıda aktarıldığı üzere “çevre mültecileri” kavramının ve neden olabilecekleri sorunlar günümüzde dünya gündemini daha fazla meşgul etmektedir.

Dünyanın farklı yerlerinde farklı nedenlerle yaşanan göç olayları sonucu ortaya çıkan mülteci akımı ile birlikte çevresel risklerin bir güvenlik sorunu olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Özellikle küresel boyutlu çevre sorunları çevresel kaygıların yanına güvenlik kaygılarını da eklemektedir. Bu nedenle güvenlik kavramının içine çevresel riskleri de içerecek bir biçimde genişletmek, yeniden tanımlamak zorunluluğu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Çevresel güvenlik, çevre kaynaklı bir sorunların (erozyon, nükleer sızıntı, tehlikeli atık trafiği, endemik türlerin azalması, temiz su kaynakların azalması, ozon tabakasının incilmesi vb.) yaşam kalitesinde neden olabileceği olumsuzlukları ve yarattığı riskleri ifade etmektedir. Artan çevresel güvenlik yaşam alanlarının daralması, çevresel değışimlerin neden olabileceği birey ve toplum üzerindeki kırılganlıkları önlemek sonucunun gerçekleştirilmesini gerektirmektedir.²⁹

Çevresel güvenlik klasik güvenlik kavramından farklı olarak bazı özelliklere sahiptir. Bunlardan ilki, sınır tanımayan yapısıdır. Klasik güvenlik anlayışında risk analizi ülkelerin idari sınırlarına göre yapılır. Örneğin ülkenin korunması gereken yer altı zenginlikleri ülkenin idari sınırlarını kapsamaktadır. Çevresel sorunlar ise bu tür sınırlamalara tabi değildir. Nükleer bir sızıntı, asit yağmurları, göçmen kuşların yok olması, biyolojik çeşitliliğin azalması karşısında ulusal sınırların hiçbir anlamı yoktur.

Çevresel güvenliğin bir diğer farklılığı ortaya çıkan güvenlik riskinin sonuçlarının her zaman kesin olarak tespit edilememesidir. Bu konuda en iyi örnek küresel ısınmadır. Günümüzde çevresel bir güvenlik sorunu olmasına rağmen küresel

²⁹ KARASU Mithat Arman, “**Suriye’deki İç Savaşın Çevresel Etkileri**”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, Temmuz 2017, s.72,73

ısının nasıl sonuçlanacağı, nasıl bir risk ile karşı karşıya bulunduğumuz konusunda net bir analiz yapmak mümkün değildir. Oysaki klasik güvenlik analizinde karşı ülkenin ekonomik gücü, askeri imkânları, teknolojik düzeyi kolayca analiz edilebilir. Bu durum çevresel güvenlik bakımından mümkün değildir. Çevresel güvenliğin klasik güvenlik anlayışından ayrılan bir diğer yönü, yaşanan çevre sorunlarının karmaşık yapısıdır. Çevresel sorunlar ve oluşturdukları riskler oldukça girift ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Mısır'daki Assuan Barajı'nda olduğu gibi, selin kontrol edilmesi için inşa edilen bir baraj, ekosistemde geri dönüşü mümkün olmayan çevresel sorunlar yaratabilmektedir.

Çevresel güvenliğin sağlanması klasik güvenlik tehditlerinden farklı olarak küresel işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Hiçbir tarım faaliyetinin yapılmadığı Antarktika'da yaşayan penguenlerde DDT gibi son derece zehirli bir tarım ilacına rastlanabilmektedir. Dünya birbirine bağlı ekosistemlerden oluşan bir bütündür. Bu nedenle çevresel sorunların aşılması için mutlaka küresel işbirliği şarttır.

Çevresel güvenlik kavramı taşıdığı farklı özelliklerle farklı bir bakış açısını ve risk tanımlarını zorunlu kılmaktadır. Bu risk alanlarının kimisi eski iken, bir bölümü artan çevresel sorunlarının neden olduğu yeni risklerdir.³⁰

İklim değişikliğinin yarattığı su kirliliği, erozyon gibi çevre sorunları ozon tabakasının incilmesi, enerji güvenliği, küresel ısınma, kuzey-güney ayrımı ve ormansızlaşma gibi bölgesel ve küresel boyutlu çevre sorunları çevresel güvenlik kavramını de gündeme getirmektedir. Geçmişte demir yatakları, kömür havzaları ya da petrol sahaları üzerinden yürütülen kaynaklar için mücadele ve çatışmaların yerini ne yazık ki, günümüzde temiz su kaynakları, verimli tarım alanlarını ele geçirme biçiminde farklı hedeflere yönelmiştir. Bu nedenle doğal kaynakların korunması ve kontrol edilmesi bir çevresel güvenlik sorunudur.³¹ Bu nedenle çevre hakkı aynı zamanda çevresel güvenlik sorunu, aynı zamanda birey açısından güvenli bir çevrede yaşama hakkını ve çevre için risk içeren faktörlerin ortadan kaldırılmasını, azaltılmasını da istemeyi de içermektedir.

³⁰ KARASU Mithat Arman, “**Suriye’deki İç Savaşın Çevresel Etkileri**”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, Temmuz 2017, s.74

³¹ KARASU Mithat Arman, “**Suriye’deki İç Savaşın Çevresel Etkileri**”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, Temmuz 2017, s.70

Çevresel mültecilerin göç ettikleri alanların kentlere yöneldiği görülmektedir. Bu bir yandan kentlerde yeni olanaklar yaratırken, diğer yandan çevre sağlığı başta olmak üzere yeni riskleri de beraberinde getirmiştir.

Çevre hakkı kapsamında yer alan riskler doktrinde dört başlık altında ele alındığı görülmektedir.³² Bunlar;

- Çevresel kirliliğin neden olduğu riskler. Yaşanacak bir çevresel kirlilik hem kirliliğe maruz kalan taraflar arasında bir çatışmaya neden olabilir hem de kirlenmenin kendisi bir güvenlik riski oluşturur.
- Çevre sorunlarının ekonomik ve siyasal istikrarı tehdit eden niteliğidir. Uzun süreli bir kuraklık, tarıma dayalı bir ekonomiye sahip bir ülkede iktidarı sarsacak boyutlara ulaşabilir.

Çevresel güvenlik kapsamında ikinci risk alanı, çevre sorunlarının ekonomik ve siyasal istikrarı tehdit eden niteliğidir. Bu konuda verilebilecek en güzel örnek küresel ısınmadır. Küresel ısınmanın neden olacağı sorunlar dünyanın siyasi ve ekonomik istikrarı için ölümcül nitelikte olabilir. Küresel ısınmayla birlikte dünya ikliminde meydana gelecek değişimler sonucunda daha önce görmediğimiz büyüklükte kasırgalar, sel felaketleri, kuraklıklar yaşanacaktır. Tüm dünyanın gıda güvenliği büyük oranda tehlikeye girecek, dünyada istikrarsızlık hâkim olacaktır.

- Çevresel güvenlik bakımından üçüncü risk alanı, çevresel kaynakların bölüşülmesinden kaynaklanan sorunların ülkeler ve toplumlar arasında çatışmalara neden olma riskidir. En eski risk alanı budur. Kaynaklar üzerindeki savaş insanlık tarihi kadar eskidir.

Çevresel güvenlik bakımından üçüncü risk alanı, çevresel kaynakların bölüşülmesinden doğan sorunların ülkeler ve toplumlar arasında çatışmalara neden olma riskidir. Artan nüfus karşısında azalan çevresel kaynaklar için çatışma riski literatür için yeni değildir. Artan nüfusun bir noktadan sonra kâbusa neden olacağını ilk düşünenlerden birisi Malthus'dur. Malthus'a göre gıda üretimi ile nüfus artışı arasındaki oluşacak büyük fark kaosa neden olacaktır. *Nüfus Bombası* adlı kitabıyla Paul Ehrlich, *Cankurtaran Sandalı* etiğiyle G. Hardin, Roma

³² LEVY, age. sayfa, aktaran KARASU, sayfa 72

Kulübü'nün yayınladığı *Büyümenin Sınırları* adlı rapor ve 1987 yılında yayınlanan *Ortak Geleceğimiz* raporu nüfus ve çevresel kaynaklar arasındaki dengesizliğe dikkat çeken belibaşlı eserlerdir.³³

Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin tarihinde yaşanan çevresel sorunlar bölge için istikrarsızlığa neden olmuş, artan sorunlar karşısında savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. 1996-1997 ve 1998-2003 yıllarında yaşanan savaşlarda uluslararası şirketler, komşu ülkeler ile Kongo içindeki farklı etnik gruplar arasında orman alanları, tarım toprakları ve su kaynakları için yoğun bir mücadelede yaşanmıştır.

- Son risk alanı, yaşanan çevresel sorunların neden olduğu kitlesel göç hareketleri, çevreci mültecilerdir. Yani çevresel güvenlik riskleri çevre mültecileri de doğurmaktadır.

1986 yılında Ukrayna'daki Çernobil Nükleer Santrali'nde meydana gelen kazada 6 bin kişi ölmesinin yanında, yaşanan radyasyon serptintisi nedeniyle 370 bin kişinin bölgeden tahliye edilmiş olması, 1984 yılında Hindistan Bhopal'de yaşanan kimya kazasında 18 bin kişinin ölmesi, 150 bin kişinin zehirlenmesi nedeniyle oluşan göçlerden bu çevresel risklere örnek niteliğindedir. Aynı şekilde Suriye'de iç savaş ve karmaşa nedeniyle yaşanan savaş ortamının yol açtığı çevre ve hava kirliliği nedeniyle yaşanan çevresel riskler yadsınamaz.

Yaşanan çevresel kirliliğin boyutları, çevresel kirliliğin ulusal sınırlarını aşmasına, kirliliğe maruz kalan ülkelerin soyunun fazla olmaması dolayısıyla çevresel güvenliğin ülkeyi aşan bir sorun olmasına neden olmaktadır.³⁴

Graeger, insanların neden olduğu çevresel değişiklikler, çevresel bozulma ya da çevre kaynaklarında yaşanacak bir yoksunluğun ve bunların neden olduğu göçün şiddetli çatışmaların hem nedeni hem de sonucu olacağını belirtmektedir.³⁵

³³ KELEŞ, age., sayfa 47

³⁴ KARASU Mithat Arman, "**Suriye'deki İç Savaşın Çevresel Etkileri**", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, Temmuz 2017, s.75

³⁵ Graeger, N. (1996), "**Environmental Security?**", *Journal of Peace Research*, Vol. 33, No: 1, sayfa 110

Fildişi Sahillerinde yer alan ülkelerin yaşadıkları çatışmalar büyük ölçüde çevresel kaynaklıdır. Bu ülkelerden birisi olan Sierra Leone'de, 1961 yılında ülkenin % 60'ı yağmur ormanlarıyla kaplı iken, bu oran 1990'da % 6'ya düşmüştür. Ormansızlaşma toprak erozyonuna, daha fazla sıtma ve sellere neden olmuştur. Artan verimsizlikle birlikte ülkede yaşayan Fransız kökenli girişimcilerin gidişi ve ülkenin temel geçim kaynağı olan kakao fiyatlarının 1980 sonrası belirgin olarak düşmesi, artan nüfusla birleşince ülkedeki etnik çatışmayı tetiklemiştir.³⁶

Çevresel güvenlik hakkını tehdit eden risklerden bir diğeri ise düzensiz kentleşmedir. Kentleşmenin planlı, sağlıklı ve sürdürülebilir olması beklenir. Plansız ve kontrolsüz kentleşme toplumsal, ekonomik, yönetsel, mekansal, çevresel birçok soruna yol açar. Çevre kirliliği, değerli tarihi-kültürel doku ve değerli toprak kaybı, kamusal hizmet yetersizlikleri, yoksulluk, suç gibi sorunlar bunların başında gelmektedir. Bu sorunlar kentlerin sağlıklı, esenlikli ve gönenci yaşam çevreleri olmalarını engelleyerek, sorunların yönetilemez boyutlara ulaşmasına ve kentlerin sürdürülemez yaşanamaz mekanlar olmasına yol açabilmektedir.

KONUT VE BARINMA HAKKI

Kent ve kentli haklarının tarihsel temelleri, 1871 tarihinde yaşanan Paris Komünü'ne kadar uzanmaktadır.³⁷ Kentsel çevre sağlığının korunması amacıyla kentsel altyapının kurulması ve bunun için gerekli denetim mekanizmalarının oluşturulması amacıyla 1933'de Atina'da toplanan Milletlerarası Modern Mimari Kongresi'nde temel şehircilik ilkelerinin belirlendiği Atina Anlaşması, 1941'de Paris'de imzalanmıştır. Atina Anlaşmasının en önemli özelliği, kent planlamasını insan merkezli olarak ele almasıdır. ³⁸

³⁶ KAPLAN, age., sayfa 8

³⁷ ERSOY, Melih, “**Planlama Kuramına Giriş**”, Kentsel Planlama Kuramları, İmge Yayınevi, 2. Baskı, s. 26; ŞAHİN, Z.-ÖZEN H.-DENİZ E. “ **Kentsel Dönüşüm, Barınma Hakkı ve Direniş Mücadeleleri: Ankara ve Madrid Örneklerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi**” IV. Sosyal Haklar Sempozyumu, 2012 Muğla, s.414; BALKIR, Z. Gönül “**Konut Hakkı ve İhlalleri: Kentli Haklarının Doğuşu**” IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, 2012 Muğla., s.351

³⁸ AKKOYUNLU Ertan, “**Kentli Hakları**” Amme İdaresi Dergisi, Cilt:30 Sayı:3, 1997 s.32

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Atina Anlaşması'ndan sonra konut hakkına yer veren ikinci belge olma özelliğine de sahiptir. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden alan konut hakkı, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını da içeren temel bir insan hakkıdır. Beyannameye göre, herkes sağlıklı yaşama koşullarına sahip, bir konutta barınma hakkına sahiptir.³⁹ Bildirge'nin 25. maddesinde, "*Herkes, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve gönenci için yeterli beslenme, giyinme, konut, sağlık bakımı ve zorunlu toplumsal hizmetleri de içeren bir yaşam düzeyine kavuşma hakkına sahiptir*" ifadesi yer almaktadır.⁴⁰ Böylece, insanların temel gereksinmelerinden biri olan barınmanın bir hak olarak kabul görmesi yirminci yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir. Hukuki bağlayıcılığı olmayan bu bildirinin ardından, 1966 tarihli bağlayıcı olan Ekonomik Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi kabul edilmiştir.⁴¹ 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 11/1.maddesinde; "*...Herkes kendisi ve ailesi için beslenme, giyim, ve konut dahil, yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşama koşullarını sürekli olarak geliştirme hakkı vardır.*" şeklinde düzenleme yer almaktadır. Sözleşmenin 11. maddesi, sözleşmeye taraf olan devletin, herkesin konut hakkını tanıdığını belirtmektedir. Sözleşme, konutun, beslenme gibi yeterli bir yaşam düzeyine ulaşmanın temel koşullarından biri olarak görülmesi nedeniyle önemli bir yere sahiptir.

Haziran 1972 BM Çevre Konferansı sonucu yayınlanan Stockholm Bildirgesi uluslararası ölçekte ilk kez konut hakkını etkileyen çevre hakkını tanıyan özelliğe sahiptir. 1992 tarihli Rio BM Çevre ve Kalkınma Zirvesi'nde ise, global çevrenin ve insan haklarının korunmasının uluslararası alanda bireysel olarak devletlerin iradelerine bırakılmayacağı kabul edilmiştir.⁴²

Fiziksel kentsel çevrenin geliştirilmesi, var olan konut stokunun yenilenmesi, kentlerde kültürel ve toplumsal olanakların yaratılması ve yönetime halk katılımının belirlenmesi 17-19 Mart 1992 tarihlerinde Avrupa Konseyi'nin

³⁹ KABOĞLU, Ö.İbrahim, "**Yerleşme Özgürlüğü ve Konut Hakkı**" TODAİE. İnsan Hakları Yıllığı, Cilt:17-18, Ankara 1995-1996, s. 46

⁴⁰ bkz. <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>

⁴¹ bkz. <http://www2.ohchr.org/english/-law/cescr.htm>

⁴² KABOĞLU, Ö.İbrahim "**Çevre Hakkı**", İmge Yayınevi, Ankara 1994, s.286-287

Strasbourg'daki 27. Oturumunda kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı⁴³ ile olmuştur. Düzenleme, Avrupa'da 1980-82 döneminde yayılan” Kentsel Rönesans'ın” geliştirdiği önemli kentsel politikalara işaret etmektedir.⁴⁴

Konut hakkıyla ilgili olarak, Avrupa Sosyal Şartı'nın 31. maddesinde; “Devletler barınaktan yoksun kalma durumunu da tedricen ortadan kaldırmaya yönelik önlemler almalıdırlar. Devlet halkın kabul edilir düzeyde kentlerden yararlanabilmesini sağlamakla ve maddi olanağı dar olanlar için konut giderlerini ulaşılabilir bir düzeyde tutmakla yükümlüdür.”denilmek suretiyle, Devletlere; konut hakkı ve konut çevresini koruma altına alma ve yaşayan herkesin konut ihtiyacının karşılama görevi yüklenmiştir.⁴⁵ Avrupa Kentsel Şartı mevcut durumuyla kent ve kentli haklarına çok geniş bir çerçeve çizen ve yol gösteren tavsiye niteliğindeki bir belge olmasının yanında Hükümetlerin değil, yerel yönetimlerin imzasına açılmış olması özelliğini de taşıyan bir belge niteliğindedir.⁴⁶

Avrupa Kentsel Şartında, geleceğin kenti olarak “İdeal Kent” kavramına yer verilmektedir. İdeal Kent; kentli haklarını koruyan, en iyi yaşam koşullarını halkına sunan, yaşamı, çalışmayı, ticareti bünyesinde barındıran, eğlence, kültür ve bilgiyi orada barındıran, eğitim olanaklarını sunan, sağlık hizmetlerinden faydalanmaya olanak sağlayan, birçok sektör ve aktiviteyi (trafik, yaşam, çalışma, dinlence gereksinimleri) bir arada uyum içinde barındıran yaşam yeri olarak tanımlanmaktadır. Olumsuz koşullara sahip olmayan yani, şiddetten, her tür kirlilikten, bozuk ve çarpık yapılaşmadan uzak bir kenti çağrıştırmaktadır. Ayrıca Şart; söz konusu hakların, yaş, cinsiyet, ırk, inanç, milliyet, sosyoekonomik ve politik statü, ruhsal ve bedensel özür gözetmeksizin, tüm insanlara eşit koşullarda uygulanmasını öngörmektedir.

Avrupa Kentsel Şartı'nda konut hakkının kapsamının özellikle ”*Konut, kişinin gündelik yaşamını sürdürebilmek amacıyla enerji ve kuvvet toplayabildiği ve fiziksel sağlığı için güvenli, emin bir ortam olmalıdır. Buna da yapılarda güvenlik standartlarını oluşturup uygulamak, sıhhi olmayan yapılara ilişkin envanterleri*

⁴³ Karar No: 234 ve Eki

⁴⁴ BALKIR, a.g.m., s.352

⁴⁵ BALKIR, a.g.m.,s.343

⁴⁶ BALKIR, a.g.m., s.353

derleyerek; yapıların yıkılması, yeniden yapılması ya da onarılmasına; yerel sağlık, güvenlik ve barınma birimlerinin işbirliği ile karar verilmelidir. Bu aynı zamanda konutların doğal tamamlayıcısı, bahçeler, yeşil alanlar ve bu amaçla ayrılmış benzeri paylarla (küçük bostanlarla) donatılması anlamına gelir.” şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Konutla bireyin mahremiyetinin olması, her insan ve ailenin; güvenli, sağlam bir konut edinme hakkı, yerel yönetimlerin, konutla seçenek, çeşitlilik ve ulaşılabilirliği artırması, sosyal ve ekonomik olanakları kısıtlı olan kişi ve ailelerin haklarının korunması, ev sahibi olabilmek ve kullanım süresi güvencesinin sağlanması, eskimiş konut dokusunun yenilenmesinin bedelinin burada oturan sosyo-ekonomik seviyesi düşük gruplara yüklenmemesi gibi temel ilkelerin Şartta belirlendiğini görmekteyiz.⁴⁷

Habitat II olarak bilinen 1996'da İstanbul'da gerçekleştirilen BM İnsan Yerleşimleri Konferansı; yerleşim özgürlüğü, konut hakkı ve kentsel yaşam kalitesine vurgu yapmaktadır.⁴⁸ İstanbul'da toplanan Bileşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansı'nda (HABITAT II) kabul edilen HABITAT Gündemi (1996: madde 39), “herkesin sağlıklı, güvenli, emniyetli, erişilebilir ve ödenebilir olan ve temel hizmet, kolaylık ve konfor unsurlarını içeren, konut ve yasal yararlanma güvencesi konusunda ayrımcılıktan arınmış yeterli konutu olabilmesi”nden söz ederken, barınma gereksinmesine denk düşen yeterli bir konut hakkında da bir fikir vermektedir.⁴⁹

Görüldüğü üzere, konut ve barınma hakkı, uluslararası belgelerde farklı şekillerde güvence altına alınmış bulunmaktadır. Konut hakkı, uluslararası insan hakları sözleşmeleriyle de güvence altına alınmış ve bu belgelerde konut hakkının gerçekleştirilmesi yönünde devletlere somut görevler yüklenilmiştir.

Zira, konut hakkı devletin katkısı olmadan kişilerin kendi başlarına yararlanamayacakları sosyal haklardandır. Ekonomik açıdan zayıf olan kişi, toplumsal katmanları koruma, sosyal hukuk devleti bağlamında toplumsal eşitlik,

⁴⁷ BALKIR, a.g.m., s.353

⁴⁸ KELEŞ Ruşen "**Sağlıklı Kentte Yaşama Hakkı**", Sağlıklı Kentler ve İnşaat Mühendisliği, İzmir: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Yayını, 20-21 Ekim 1995, S.172

⁴⁹ ÇOBAN, Aykut Namık "**Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası**" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 67, No. 3, 2012, s.77

insanlığın yaşar kalması, yerleşme özgürlüğü ile birlikte kişilerin konut değiştirme ve diledikleri yerde konutlarını seçme ve yerleşme temel haklarını kapsar.⁵⁰

Barınma hakkı; bireyin güvenliğinin ve mahremiyetinin olduğu sağlık kadar hayati öneme sahip olan tek yerdir. Barınma hakkına yönelik devletin seçenek, çeşitlilik, ulaşılabilirlik artırma görevi bulunmaktadır.

Kentsel gelişim düzenlemeleri; konut hakkı, mülkiyet hakkı, barınma hakkı, sağlıklı çevrede yaşama hakkı ile dayanışma ve çatışma içinde olabilir. Bu düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere, barınma hakkının gerçekleşmesi, insanın başını sokacak bir barınağının olması ile sağlanacak bir hak değildir. Güvenliği ile su, elektrik, kanalizasyon gibi altyapı hizmetleri sağlanmış, ısı, ışık ve havalandırması yeterli, sağlık koşullarına uygun, insanın çalışma, sağlık, eğitim, çevre gibi haklarını kullanmasına olanak tanıyan bir yaşam ortamına sahip, geliri ne olursa olsun herkesçe erişilebilir ve karşılığı ödenebilir olması halinde konut hakkının ve barınma gereksiniminin sağlandığından bahsedilebilir. Dolayısıyla, kentsel dönüşüm ve planlamaya ilişkin olmak üzere yapılacak olan yasal düzenlemelerde hak ve özgürlüklerin eksen alınması zorunluluğuna bağlı olarak bu ilke ve kurallar yasa koyucuya yol gösterici nitelikte olacaktır.

Konut hakkı ancak sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama imkânı olduğunda tam olarak kullanılabilirdiğinden 1961 Anayasasında konut hakkına, sağlık hakkının içeriğinde yer verilmiş bulunmaktadır. Buna karşın, 1982 Anayasası'nın çevre hakkına yer veren 56.maddesindeki düzenlemeyle; sağlıklı bir çevre ile konut hakkının birlikte ele alınması ve dolayısıyla bu iki hakkın, birlikte gerçekleştirilmesi gerekliliği sonucuna bizi götürmektedir.⁵¹

Özellikle çevresel göçe yol açan çevresel riskler yeni kent yoksullarını yaratmaktadır. Kent yoksulluğu hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir kavram olup, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderek artmasına neden olmaktadır. Kentlerdeki çevresel tehlike ve sağlık riskleri yeni kent yoksulluğunun

⁵⁰ BALKIR, a.g.m., s.340,341

⁵¹ DEMİRKOL, Selami-BEREKET BAŞ Zuhâl, “**Kentsel Dönüşümün 6306 sayılı Yasa Kapsamında Hak ve Özgürlükler Açısından Ele Alınması**”, TBB. Dergisi,

ayırt edici özellikleridir.⁵² Kent merkezlerinden kentin dışına ya da çeperlerine yaşanan göç sonucunda, yeni kent semtleri ya da mahalleleri oluşumu süreci başlamaktadır. Özellikle göç yolu ile gelen toplulukların bu tür bölgelere yerleştirildikleri görülmektedir. Böylece gelişmiş ülke kentlerinin merkezleri gettolaşarak yoksulluk yuvaları haline gelmektedir.

Örneğin İngiltere’de Çevre Bakanlığı’nın 2000 yılı verilerine göre Roman’lara ait 13.134 adet karavanlar bulunduğu ve 6.118’i yerel yönetimlerce belirlenen ve “Karavan Kentler” olarak anılan özel alanlara yerleştirildiği bilinmektedir. Bu ülkede elli yılı aşkın bir süredir planlama ilkeleri oluşturulurken Roman’ların yaşam koşulları, birlikte konaklama yerleri belli bir işte çalışmak, çocuklarını okutmak, yaşlılarını dinlendirmek ve ailece sağlık olanaklarından yararlanmak açısından insan onuruna yaraşır nitelikte öngörülmemiştir. Romanların belli yerlerde oluşturulan “Karavan Kentlerde” toplanması sağlanarak başka kasaba ve köylere entegre olmaları engellenmiş ve neredeyse diğer kişilerden ve yaşam alanlarından izole edilmişlerdir.

İngiltere’de artık yerleşik yaşama geçmek isteyen bir Roman şahıs, bir arsa satın almış ve ardından arsaya kendisine ait 3 karavanı getirir ve geçici yerleşim izni için başvuruda bulunmuştur. Bu şahıs kendi mülkiyetindeki bir alana yerleştikten ve yeni yaşam alanına uyum sağladıktan sonra, başka karavanlarda yasal ya da yasal olmayan şekillerde aynı semtte konaklamaya başlamıştır. Mülkün sahibi olan bu şahıs tarafından taşınmazına 3 karavan daha yerleştirmek için planlama izni verilmesi talebi; Belediye Meclisi tarafından karavanların çoğalmasının plan kullanım kararlarına aykırılık taşıyacağı, kırsal açık alanın görünümünü bozacağı gerekçesiyle reddedilmiştir.

Mülk sahibinin konuyu Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na taşıması üzerine mahkeme; şahsın taşınmazını konut kurmak amacıyla alığını, başka bir yerde konutu bulunmaması sebebiyle başvuruyu “konut” hakkına saygı gösterilmesi kapsamında kabul etmiştir. Buckley/İngiltere kararında⁵³ AİHM. Yasal olmayan yerleşimlerin sözleşmenin 8.maddesinden faydalanıp faydalanmayacağını

⁵² Kaygalak, S., “**Kentin Mültecileri. Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme**”,Ankara: Dipnot Yay. 2009

⁵³ Buckley/İngiltere, Dosya No:20348/92, 25.09.1996 tarihli karar

değerlendirmiş ve Çingene olduğundan ailesiyle birlikte sahip oldukları taşınmaz üzerinde karavanda yaşaması için gerekli olan imar izni verilmemesinin 8.maddedeki korumadan yararlandırılmasını kabul etmiştir.

Mahkemeye göre, 8.maddede yer alan konut kavramı sadece yasalara uygun olarak edinilmiş konutlarla sınırlı değildir ve bu şekilde sınırlanmasını haklı gösterecek bir neden de bulunmamaktadır.⁵⁴

Öte yandan, Romanların yerleşik yaşama geçmeleri konusunda altı farklı örnek olayda AIHM'ne başvurulmuştur. Ancak, söz konusu başvurularda da Romanların taşınmazları, planlama açısından karavanları ile yaşamaya uygun bulunmamıştır.

Romanların geleneksel yaşam alışkanlıklarını sürdürürken, kısmen yerleşik hayata geçmelerine izin verilmemesi, diğer şehir sakinleri ile bütünleşmelerine olanak tanımaması ve yalnızca Romanlar için tanımlanmış gettolarda yaşamak zorunda bırakılmaları yaşama hakkına, yerleşme özgürlüğüne aykırıdır.⁵⁵

Chapman/İngiltere kararında⁵⁶ mahkeme olayı eşitlik ilkesi bağlamında da irdelemiş ve “Önemli ölçüde farklı konumlardaki kişilere, akılcı ve nesnel gerekçe olmaksızın ayrıcalıklı davranmakta başarısız olan devletlerde, ayrımcılık ortaya çıkabilir” gerekçesi ile Çingene ailelerine gereksinimlerinin karşılanması için elverişli konut sağlanmasının devletlerin zorunlu görevli olduğu kabul edilmiştir. Bu gerekçelerden de anlaşılacağı üzere devlete düşen konut sağlama görevinin yerine getirilmesinde eşitlik ilkesine de uyulması gerekmektedir.⁵⁷

Başka bir örnek ise, Sofya yakınlarında bulunan bir arazide senelerdir tapusu olmadan yaşayan Roman kökenli vatandaşların barındıkları alanı dönüştürmek isteyen Sofya Belediyesi'nin boşaltmaya ilişkin aldığı kararına karşı yapılan başvuru üzerine verilen karardır. Bu başvuru üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi özel yaşamın, aile yaşamının ve konut hakkının korunmasını düzenleyen 8.maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2 Ekim 2012

⁵⁴ DİNÇ, Güney “**Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Çevre ve İnsan Hakları**”, TBB Yayınları, Ankara 2008, s.131

⁵⁵ Perera, Gihan, Claiming the Right to the City, www.righttothecity.org

⁵⁶ Chapman/İngiltere, Dosya No: 27238/95 18 Ocak 2001 günlü Büyük Daire Kararı

⁵⁷ GÜNEY, age., s.149

tarihinde verdiği Yordanova/Bulgaristan kararında⁵⁸ kişilerin yaşamak ve sağlık hakkını korumak ve gerçekleştirmek için devletin pozitif yükümlülükleri olduğunu, bu nedenle riskli ve sağlıksız koşullardaki yapılaşmalara müdahalesinin meşru kabul edilebileceğini belirtmiş, ama gerek ekonomik güçlükler gerekse sosyal ortamdaki baskılar nedeniyle mağdur olan bu insanlara herhangi bir teminat verilmeden, yaşanacak yer tahsis edilemeden alınan bu kararı ölçülük prensibine, AİHS.nin ayrımcılık yasağına, Ek 1 Nolu Protokolün 1. maddesinde yer alan mülkiyet hakkına aykırı olduğuna ve başvurucuya Bulgar makamlarının manevi zararın giderilmesine yönelik manevi tazminat ödemesine karar vermiştir.⁵⁹

SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEK HAKKI

şüphesiz evre hakkının yanında var olan bu hakkın devamının da sağlanması önem arz etmektedir. Bu ise sürdürülebilirlik kavramı ile sağlanabilecek bir husustur.

Sürdürülebilirlik kavramına ilk olarak 1987 yılında, evre ve Kalkınma BM Dünya Komisyonu tarafından hazırlanan ve “**Ortak Geleceğimiz**” ismiyle yayımlanan raporda yer verilmiştir. Bu rapora göre; “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını giderme kapasitelerini yok etmeden bugünkü nesillerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi” sürdürülebilir büyüme olarak tanımlanmak suretiyle var olan kapasitenin devam ettirilmesinden ve yok edilmemesinden söz edilmiştir. Bu ilkenin zaman içinde Birleşmiş Milletler’in tüm faaliyetlerine yön veren temel bir ilke olduğu (WCED,1987:8) ve bir çok ulusal ve uluslararası metinde bu kavrama yer vermeye başlandığı görülmüştür.

1983 yılında kurulan Dünya evre ve Gelişme Komisyonu, 1987’de yayımlanan "Ortak Geleceğimiz" adlı rapor iki temel sonuç içermektedir:

- Birinci olarak küresel evre sorunları tüm insanlığı tehdit etmektedir.
- İkinci olarak, evre değerlerine dikkat etmek koşuluyla, tüm insanlık ekonomik ve toplumsal güvence içinde hem bugün, hem de gelecekte varlığını sürdürebilir.

⁵⁸ Yordanova/Bulgaristan, Dosya No: 5126/05, 2 Ekim 2012 tarihli kararı

⁵⁹ YURTCANLI, Seda “**Temel Haklar Penceresinden Kentsel Dönüşüm**” Güncel Hukuk Dergisi, Ocak 2013, Sayı:1-109, s. 42

İşte sürdürülebilir gelişme (sustainable development/nachhaltige Entwicklung) kavramı, nitelikli ve tüm dünyayı kapsayan bir ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi ifade etmek için kullanılmaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramında temel olarak bir gerçeğe yani insan olanaklarının ve çevresel kapasitenin sınırlı olduğuna dikkat çekilmektedir. İnsanın sınırsız ihtiyaçlarının karşılanmasında çevresel kapasitenin arttırılması, en azından var olan çevresel varlıkların devam ettirilmesi, ancak bu yapılırken insan ihtiyaçları karşılanırken çevresel varlıkların üzerinde sürdürülemez bir yük oluşturmamasından kaçınılması ve sürekli ve dengeli bir oranın gözetilmesi gerekmektedir.

Beck'in 'risk toplumu' olarak adlandırdığı bu yeni dünya düzeninde mikro milliyetçilik, küresel açlık, etnik ve dini kimliklerin bir arada yaşaması, mülteciler, uluslararası terörizm, sosyal eşitsizlik ve çevresel kirlilik gibi yeni risk alanları ön plana çıkmaktadır. Değişen bu risk alanları karşısında çevresel güvenlik kavramı gündeme gelmiştir. Bu güvenliğin sağlanması yeterli olmayı, aynı zamanda sürdürülebilir olması da gerekmektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan küresel yoksulluk ve sınır ötesi göç hareketleri gibi yeni risk alanları karşısında zorunlu olarak ulusal sınırların ötesinde bir işbirliğine ve çevresel kaynakların varlıklarının kullanımının belirli kurallara bağlanması ihtiyacı ortaya çıkmış bulunmaktadır.⁶⁰

Çevresel güvenliğe aykırı olarak belli bir bölgede yaşayanların yaşam kalitelerinin açık, ani ve şiddetli bir şekilde değişmesi durumu sürdürülebilir gelecek kavramını olumsuz etkileyen ve derinden yaralayan kavramlardır (Ullman, 1983: 133). Doğal kaynakların tüketimi ve kullanımında kaynaklanan ekosistemdeki bozulma, kaynakların azalması, ya da kaynak kalitesindeki düşüşe neden olabilecek her tür tehdit sürdürülebilir geleceği tehdit eden durumlardır. (Obi'den aktaran, Sençerman, 2013: 21).

Bu nedenle kendiliğinden ortaya çıkan doğal afetler dışında; bilinen ve ileride risk olması muhtemel olan çevresel bozulma ve tahribatı azaltmak ya da mümkünse

⁶⁰ Mithat Arman Karasu, “**Suriye’deki İç Savaşın Çevresel Etkileri**”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, Temmuz 2017, s.71

önlemeyi, küresel kamusal mal niteliğindeki çevresel kaynakların doğru kullanılmasını sağlayacak olan kuralları düzenlemek, uygulamak, denetlemek, gerekirse yaptırım uygulamak, bu konularda uluslar arası işbirliği içinde olmak gerekmektedir.

Özellikle iç karşılıklar, karmaşalar ve savaş gibi nedenlerle askeri araçların kullanımının çevre üzerinde yarattığı tahribatın öngörülebilir ve önlenebilir nitelikte olduğu açıktır. Askeri risk olarak adlandırılan çevresel risklerin özellikle yaşa dışı kimyasal silah kullanımı ile birlikte önlenemez tahribatlara yol açması söz konusudur. Bu nedenle askeri risklerin sürdürülebilir gelecek için en önemli tehlikelerden ve tehditlerden biri olduğu açıktır. Örneğin; Hiroşima

Çevresel kaynakların azalmasının artan nüfus ve eşit olmayan kaynak bölüşümü sonucunda şiddet eylemlerini, iç çatışmaları hatta savaşları tetikleyeceğini iddia edenler de bulunmaktadır. (Kaplan, 1994; Homer-Dixon, 1999).

1970'lerde OPEC petrol krizi ve Roma Kulübü tarafından dile getirilen “büyümenin sınırları” tezi, gelişmiş ülkelerin ekonomilerini kaynak kıtlığının neden olabileceği bir olumsuzluk konusunda uarmıştır. Bu tarihi uyarı akademik alanda çevresel güvenliği kaynak çatışması üzerinden tarif etme ihtiyacını doğurmuştur (Matthew, 1995).⁶¹

Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için, insanların yaşayabileceği uygun yaşam alanlarının oluşturulması, yiyecek, barınma, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının sağlanmasını ve bunların adil ve dengeli dağıtılmasını gerektirmektedir. Bu yaklaşımda belli bir topluluğun ya da azınlığın değil her bir insan hayatının güvenliği esas alınmaktadır (Barnett, 2005: 468). Bu yaklaşımda sürdürülebilir bir gelecek için birey temelinde insan refahını artırmaya yönelik çevresel koşulların iyileştirilmesi üzerinde durulmaktadır (Myres, 1993: 76).

⁶¹ Mithat Arman Karasu, “**Suriye’deki İç Savaşın Çevresel Etkileri**”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, Temmuz 2017, s.73

Çevresel etkileri bakımından mevcut gelir ve kalkınma düzeyine uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bölgesel dengesizliklerin azaltılması için kentsel ve kırsal alanda bütün yerleşimlerde temel yaşam kalitesi standartlarının sağlanması, kapsayıcı kalkınma ve fırsat eşitliği için mekânsal dezavantajlardan doğan kısıtların asgari düzeye indirilmesi, üretimin yurt sathına daha dengeli yayılabilmesi için bölgelerin rekabet güçlerini gözeterek üretim organizasyonunun sağlanması, şehirlerin risklerini yöneten yaşanabilir mekânlara dönüştürülmesi, kentsel dönüşümün ihtiyaçlara yönelik sistem bütünlüğü olan bir uygulama olması, mahalli idarelerin yönetim ilkesiyle yeniden yapılandırılması, kırsal alan politikalarının ve uygulamalarının zenginleştirilmesi, çevresel kalitenin korunması, ekonomik büyümenin sosyal ve çevresel unsurlarla uyumunun sağlanması, doğal kaynakların ekonomik değerlerinin belirlenmesi ile üretim ve tüketimde çevre standartlarının rekabetçilik ve yeşil büyüme anlayışıyla geliştirilmesi, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kılınması, afet yönetimi ve afet öncesi risk azaltma tedbirlerinin yerleşme planı ve imar planlaması süreçlerine dâhil edilmesi halinde sürdürülebilir gelecek hakkının gerçekleşmesi söz konusu olabilecektir.

Sürdürülebilir bir kentsel kalkınma, iklim değişikliğine dirençli altyapılar oluşturmakla mümkündür. İklim değişikliğiyle mücadele (azaltım) küresel sonuçlara yol açarken iklim değişikliğine uyum çok daha yerel bir konudur. Kentlerin ekonomik, beşerî ve çevresel sermayesini bu anlamda doğru planlaması, iklim risklerine daha kolay adapte olabilen kurumlara, şehir nüfusuna ve ekonomik yapıya sahip olmak için elzemdir.

SONUÇ

Ticari, askeri konularda ortaya çıkan Avrupa Birliği, NATO, OECD gibi kuruluşların daha sonra insan hakları ve benzeri konularda uluslar arası bir standart geliştirmesi ve üye ülkelerin bu standartları yakalamasının hedeflenmesi, bunun için destek, teşvik gibi usullerin uygulandığı, standartlara aykırılığın denetlendiği ve yaptırım uygulanması gibi yöntemlerin geliştirildiği görölmektedir. İşte çevre sorunları ve çevre zararlarının sınır ötesini aşan niteliği karşısında, artık çevre konusunda benzeri bir örgütlenmeye ihtiyaç olduğu açıktır.

Bugüne kadar yalnızca çevre sorunları üzerinde yoğunlaşmış Birleşmiş Milletler Çevre Programı (ÜNEP) gibi örgütlerin yanı sıra NATO ya da OECD gibi askeri ya da ekonomik amaçla kurulan ve çevre korumaya da katkıda bulunan örgütlerin deneyimlerini, çevre mültecileri için de kullanmaları gerekmektedir.

Göröldüđu gibi bir yandan gelişmişlik-azgelişmişlik karşıtlığı çerçevesinde uluslararası eşitsizlikler, öte yandan çevre kirliliğinin sınır tanımama özelliği, çevre sorunlarını küreselleştirmekte, böylece çözümün de uluslararası düzeyde aranmasını gerekli kılmaktadır. Ancak, çevre sorunlarına yol ačan nedenlerin çok çeşitli olması, sorunun ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel boyutları da hesaba katıldığında, önlemler, politikalar ve uygulamalar konusundaki anlaşmazlıklar çevre sorunlarıyla bařa çıkabilmeyi güçleştirmektedir.

Ülkeler arasındaki siyasal ve ekonomik yapı ile gelişmişlik farkları uluslararası çevre koruma çabalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Yine, uluslararası çevre kuruluşlarının örgütlenmedeki eksiklikleri ve uluslararası finansman sorunu, uluslararası çevre politikalarının başarı ya da başarısızlıklarında belirleyici olmaktadır.

Tüm dünyayı yaşanabilir kılmak ve gelecek kuşaklara da yaşama şansı tanımak için, sözü edilen güçlüklerin aşılması, bunun için de uluslararası düzeyde bir dayanışmanın varlığına ve her ülkenin kendi payına düşen sorumluluğun gereğini yerine getirmesine bağlıdır. "Çevre Yüzyılı" olarak 21. yüzyılda biçimleneceği savunulan ve şimdiden yoğun olarak tartışılan "Yeni Dünya Düzeni"nin belirleyici etmenlerinden birinin de "Çevre" olması ümit edilmektedir.

KAYNAKLAR

- AKINCI B., Nergiz A., ve Gedik E., (2015), “**Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul**”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, c. 1, Sayı: 2, Temmuz-Aralık 2015
- AKINCI, Müslüm., **Oluşum ve Yapılanma Sürecinde Türk Çevre Hukuku**, Kocaeli Kitap Kulübü Yayınları, Bilim Dizisi 1, Kocaeli: 1996
- AKKOYUNLU Ertan, “**Kentli Hakları**” Amme İdaresi Dergisi, Cilt:30 Sayı:3, 1997
- ARSLAN İ- BOZGEYİK Y- ALANCIOĞLU E, “**Göçün Ekonomik Ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep’teki Suriyeli Göçmenler Örneği**” İlahiyat Akademi Dergisi
- BALKIR, Z. Gönül “**Konut Hakkı ve İhlalleri: Kentli Haklarının Doğuşu**” IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, 2012 Muğla
- ÇAĞLAYAN, S. “**Göç Kavramı ve Kuramları**”, 2011
- ÇOBAN, Aykut Namık “**Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası**” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 67, No. 3, 2012
- DEMİRKOL, Selami “**Kamu Yönetimine Halkın Katılımı:ÇED.Süreci**” TBB. Dergisi,
- DEMİRKOL, Selami-BEREKET BAŞ Zuhul, “**Kentsel Dönüşümün 6306 sayılı Yasa Kapsamında Hak ve Özgürlükler Açısından Ele Alınması**”, TBB. Dergisi
- DİNÇ, Güney “**Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Çevre ve İnsan Hakları**”, TBB Yayınları, Ankara 2008, s.131
- ERSOY, Melih, “**Planlama Kuramına Giriş**”, Kentsel Planlama Kuramları, İmge Yayınevi, 2. Baskı
- GRAEGER, N. (1996), “**Environmental Security?**”, *Journal of Peace Research*, Vol. 33, No: 1,
- DİNÇ, Güney “**Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Çevre ve İnsan Hakları**”, TBB Yayınları, Ankara 2008
- **International Journal of Academic Value Studies** 2016, 2 (4), Sayfa 106
- KABOĞLU, İbrahim., **Çevre Hakkı**, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi, İstanbul: 1992

- KABOĞLU, Ö.İbrahim, “**Yerleşme Özgürlüğü ve Konut Hakkı**” TODAİE. İnsan Hakları Yıllığı, Cilt:17-18, Ankara 1995-1996,
- KABOĞLU, Ö.İbrahim “**Çevre Hakkı**”, İmge Yayınevi, Ankara 1994
- KAPLAN Ayşegül “**Küresel Çevre Sorunları Ve Politikaları**” Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, TEZLER DİZİSİ NO:3
- KARASU Mithat Arman, “**Suriye’deki İç Savaşın Çevresel Etkileri**”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 3, Temmuz 2017, s.70
- KAYGALAK, S., “**Kentin Mültecileri. Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme**”,Ankara: Dipnot Yay. 2009
- KELEŞ, RUŞEN & ERTAN, B. “**Çevre Hukukuna Giriş**”, Ankara: İmge Kitabevi, 2002
- KELEŞ, R. “**Çevre Sorunları ve Çevre Hakları**”, İnsan Hakları Armağanı, Ankara: Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayınları
- KELEŞ Ruşen “**Sağlıklı Kentte Yaşama Hakkı**”, Sağlıklı Kentler ve İnşaat Mühendisliği, İzmir: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Yayını, 20-21 Ekim 1995
- KUZU, Burhan, “ **Sağlıklı ve Dengeli Bir Çevrede Yaşama Hakkı**”, İstanbul Fakülteler Matbaası
- MUAZZEZ HARUNOĞULLARI- DENİZ CENGİZ, “**Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Analizi: Hatay (Antakya) Örneği**”*Spatial analysis of Syrian immigrants: Case of Hatay (Antakya)*
- MUHARREM GÜNEŞ-MURAT TEK, “**Yerel Çevre Politikaları ve Çevre Hakkı: Hatay İl Mahalli Çevre Kurulu Kararları Üzerine Bir Değerlendirme**”, International Journal of Academic Value Studies, 2016 / 2 (4): 104-115.
- Ortak Geleceğimiz, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, çev. Belkis Çorakçı, Ankara, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1989
- SİPAHİ, E. B. VE TEKİN, S. , “**Akdeniz İklim Değişikliği ve Çevresel Güvensizlik Kıskaçında İklim Mültecileri**”, *Akdeniz’de Çevresel Güvenlik Konferansı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 2016, sayfa 59
- ŞAHİN, Z.-ÖZEN H.-DENİZ E. “ **Kentsel Dönüşüm, Barınma Hakkı ve Direniş Mücadeleleri: Ankara ve Madrid Örneklerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi**” IV. Sosyal Haklar Sempozyumu, 2012 Muğla
- TURGUT Nühket, “**Çevre Hukuku**”, Ankara, Savaş Yayınları. 1998

- TURGUT, Nükhet., “**Çevre Hukuku (Karşılaştırmalı İnceleme)**”, Savaş Yayınevi, Ankara: 1998
- TÜMERTEKİN, E. ve ÖZGÜÇ N (2010). “**Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekân.**” Çantay Kitabevi, İstanbul
- ÜMİT Ceyda, “**Mülteci Hukukuna Genel Bakış ve İltica-Sığınma Konularında Türkiye’deki Uygulama**”
- YALÇIN, C. (2004), “**Göç Sosyolojisi**”, Ankara, Anı Yayınevi
- YURTCANLI, Seda “**Temel Haklar Penceresinden Kentsel Dönüşüm**” Güncel Hukuk Dergisi, Ocak 2013, Sayı:1-109